

Карпов // Вісник нац. Акад. наук України. – 2008. – № 8. – С. 28–41.

9. Фукуяма Ф. Социальные последствия биотехнологических новаций / Ф. Фукуяма // Человек. – 2008. – № 2. – С. 80–88.

РЕЗЮМЕ

Е. А. Гайворонская. Человек как создатель и потребитель высоких технологий в различных областях общественного производства.

В статье исследуется понятие высоких технологий. В контексте вхождения человека в научно-техническое пространство выявляются основные вопросы существующих нанонаук. Предпринята попытка описать проблемы, перспективы и влияние нанотех, биотех, инфотех, генотех и других гуманитарных технологий, которые используются в процессе человеческой жизнедеятельности.

Ключевые слова: технология, высокие технологии, нанотехнологии, нанонауки, биотехнология, нанобиотехнология, биомедицина, нанофотоника, наноэлектроника, биоинженерия.

SUMMARY

E. A. Gayvoronskaya. Man as Creator and Consumers of High Technologies in Different Branches of Social Production.

The article examines the concept of high technology. In the context of accession man in space science and technology are the main issues of the existing nanoscience. An attempt to describe the problems, prospects and the impact of nanotech, biotech, Infotech, henotech and other humanotechnologies which are used in the process of human life.

Key words: technology, high technology, nanotechnology, nanoscience, biotechnology, nanobiotechnology, Biomedicine, nanophotonics, nanoelectronics, bioengineering.

УДК 21:14

Т. В. Гаврилюк
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ХРИСТІЯНСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

В статті здійснений аналіз співвідношення основних аксіологічних установок сучасного українського соціуму та основних положень християнської антропології. Показано, що в умовах швидких соціальних змін сучасності наявна поліваріативність цінностей, що зумовлює духовну кризу як особистості, так і суспільства. Робиться висновок про те, що християнська антропологія є одним із шляхів збереження основних базових

цінностей, за яких людина реалізується як особистість на всіх рівнях свого буття.

Ключові слова: аксіологія, християнська антропологія, цінності, особистість.

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства характеризується як період трансформаційних процесів в усіх сферах буття – науці, культурі, економіці, політиці, освіті тощо. Ці процеси зумовлюють нові вектори аксіологічних пошуків як екзистенційного, так і соціального рівнів. Безумовно, пріоритетною цінністю людського буття виступає та цінність, яка визначає сенс життя особистості, всю мотивацію її існування. В суспільстві в якому відсутня чітко визначена ідеологія, яким є Україна, спостерігається поліваріативність цінностей і християнство, за даних умов, прагне виступити тією силою яка здолає духовну кризу. Ця проблема не позбавлена уваги науковців, але потребує більш детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема трансформацій ціннісних установок сучасного українського соціуму та їх співвідношення з християнською антропологією глибоко та всебічно досліджується українськими релігієзнавцями А.Колодним, М.Бабієм, В.Єленським, П.Яроцьким, Л.Филипович, О.Горкушою, В.Титаренко, А.Чернієм та іншими. Глибоко це питання розкривається в працях і релігійних діячів, зокрема, Митрополита Київського і всієї України Володимира, Патріарха Московського і всієї Русі предстоятеля Російської православної церкви Патріарха Кирила, Бенедикта XVII, Карола Войтили та інших.

Метою даної статті є аналіз сучасної християнської антропології для визначення її місця в аксіологічних пошуках сучасної України.

На сучасному етапі науковці окреслюють духовну кризу українського суспільства, одним із проявів якої є не усвідомлення людиною сенсу свого буття. Адже, без цього людина не може усвідомити власні цінності та займатися творенням самої себе як особистості [2]. Тому і набувають актуальності дослідження ціннісних орієнтацій сучасної людини, які проявляються в її практичній діяльності, поведінці, сприйнятті та розумінні суспільних явищ і подій, що формуються потребами, інтересами, життєвою ситуацією, а також під впливом як особистісної, так і суспільної культури.

Духовна складова сучасного українського суспільства є доволі суперечливою, оскільки ми спостерігаємо в ній два рівнозначні за своїм впливом але протилежні за своїм змістом процеси. З одного боку спостерігається формування потужного прошарку високоосвіченого, духовно озброєного населення, а з іншого наочно наявні ознаки духовної кризи та деградації. Професор І.Ф.Надольний виділяє в сучасному українському суспільстві наявність двох типів людської свідомості: “існує нова адміністративна ментальність, притаманна політичній еліті, яка розуміє необхідність нових змін, нової держави, нових політичних структур, а також масова свідомість певних верств суспільства, яким притаманна архаїчність

суджень, налаштованість на застарілі форми і норми життєдіяльності” [9, 216]. Найбільшою мірою загострюється суперечка між цими двома типами свідомості в питаннях оцінки духовного стану сучасного українського суспільства та духовного потенціалу сучасної людини.

Великого значення за таких обставин набувають аксіологічні питання. Як відомо, ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей. В системі цінностей існує певна ієрархія, яка полягає в тому, що різні цінності мають певну ступінь суспільності, де одні конкретизують зміст і місце інших. Серед науковців немає єдиної точки зору з цього питання. Одні цінності ототожнюють з аспектом мотивацій (К.Клаксон), з потребами (А.Маслоу); інші з особистісним смыслом (Г.Оллпорт), або з підтримкою здатності людини до життя (Е.Фромм), з переконаннями (М.Рокич), з соціальними настановами (В.Ядов) тощо.

Науковці зазначають, що ціннісні орієнтації, виникаючи в результаті соціальної практики, беруть участь у формуванні типу особистості, її поведінки, ментальних навичок, спрямовують на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб, тим самим пронизують собою всю культуру, а в ієрархічній системі цінностей вони займають вищий рівень. Впродовж всього культурного розвитку існувало багато систем ціннісних орієнтацій, які за рахунок пріоритетних цінностей об'єднувалися у типи ціннісних орієнтацій. На сьогодні загальновизнаними є такі типи ціннісних орієнтацій, як етико-релігійна (етизм) система, яка більшою мірою виражає загальнолюдський зміст; образно-естетична (естетизм) – переважно зорієнтована на естетичні цінності; утилітарна – пріоритетним є господарський, прагматичний підхід до всіх цінностей, науково-теоретична – направлена на пошук абстрактних сутностей в поясненні життя, політична (етатизм) – на досягнення влади та побудови кар'єри.

Проте дослідники виділяють різні типи ціннісних орієнтацій, наприклад, за однією з концепцій людство поділяється за ціннісними орієнтаціями на чотири головні групи. У першій групі пріоритетними є духовні цінності, у другій пріоритетними є матеріальні цінності і ідеалом для них постає так званий “американський спосіб життя”, у третій орієнтація цілком на власне Я, а у четвертій групі, яка є найчисельнішою, є намагання поєднати цінності без визначення пріоритетних, що і становить “хаос цінностей”. Що ж стосується українського суспільства, то 12,5% віддають пріоритет духовним цінностям, а у 18,8% опитаних переважають матеріальні цінності; у 5,8% - пріоритет власного Я і найцікавішим є той факт, що для 62,9% опитаних існує “хаос цінностей” [9].

Змішана ціннісна орієнтація найбільш адекватно відповідає суспільним реаліям, які склалися на сучасному етапі, а її розвиток надалі залежить від покращення життєвих умов людей та суспільної ситуації в країні.

Водночас, змішана ціннісна орієнтація не являється найсприятливішим ґрунтом для духовного розвитку особи. Як зазначалося вище, тільки чітке усвідомлення сенсу власного буття, яке можливе лише в чітко визначеній системі цінностей призводить до формування особистості та спроможності

людини творити саму себе та бути активним співтворцем суспільно-культурного ладу країни.

В сучасній Україні великі сподівання на відтворення духовності покладаються більшістю громадян та політиків на релігію, переважно на християнство, як традиційну релігію. Релігійні ієрархи також відзначають кризу духовних цінностей та необхідність відновлення духовності України. Так, Митрополит Київський і всієї України Володимир зазначає: “Світова спільнота вже не є інтегрованою в якусь єдину систему релігійних цінностей або навіть філософського сенсу життя. На наших очах відбувається створення цивілізації торгівельних дрібниць, людських пустощів” [3, 10]. Водночас, релігійне та світське розуміння духовності досить різняться між собою, оскільки у християнстві “духовність – це завжди шлях до самого себе, до своєї особистості, до свого внутрішнього світу, творчого потенціалу, шлях антропологічного збагачення” [3, 10]. В релігії, як відомо, найвищою цінністю світу є Бог, Творець Неба і Землі. Відповідно у християнстві метою життя людини є пізнання суті Бога та слідування Його волі. Відповідно, здійснення духовності є досить складним шляхом, який виходить за межі аксіологічних установок. Здійснення духовності потребує тотального залучення особистості, оскільки “здійснення цього процесу – освячення, спасіння, зцілення та оновлення відбувається не самостійно, а в реальному єднанні з Христом і Його Святою Православною Церквою” [3, 10].

В сучасній християнській філософії та антропології відображені дві протилежні точки зору на духовний потенціал людини в сучасному світі. Загалом досить поширеною є точка зору за якою сучасне буття людства відноситься до “останніх часів” і більшою мірою йдеться про духовну деградацію. Так, російський священик та психолог А.Лоргус зауважує наступне на користь даного твердження:

- “духовний досвід показує, що в даний час більшість людей знаходиться в стані занепаду (духовного – Т.Г.); більше того, кожному православному відомо, що цей феномен в усій повноті буде спостерігатися в самі останні часи, про які йдеться в “Одкровенні” Івана Богослова;

- існують явища, які прямопротилежні розвитку: явища деградації та регресу. І саме православна світоглядна точка зору більше схильна до них. Уявлення про світ, який руйнується та розпадається, уявлення про особистість людини, яка деградує та історії людської, яка знаходиться в неперервному регресі, властиві православному розумінню світу” [4, 34].

Водночас, вчення християнства про *благодать* свідчить на користь іншої точки зору, за якої людині притаманний постійний рух вперед, тобто розвиток. Так, відомий богослов Іоан Мейендорф зауважує, що “благодать (милість) дарує людині її “природний розвиток”, людина розуміється як деяке “відкрите буття”, яке від природи має в собі “божественну іскру” та динамічно орієнтоване на прогрес у Бозі” [6, 244, 246]. Визначитися із остаточною оцінкою сучасного духовного стану особи дозволить аналіз християнського вчення про сутність людини та умови реалізації її потенціалу.

Як зазначає Митрополит Київський і всієї України Володимир, “Церква відкриває людині, що вона є образом Божим, що вона існує, як існує Сам Бог, перебираючи на себе Його “спосіб буття”. Цей спосіб буття не є моральним досягненням, психологічним вдосконаленням або інтелектуальним проникненням, чимось, що людина сама здійснює. Це спосіб ставлення до світу, до інших людей і до Творця всесвіту, це подія зустрічі і спілкування, і саме тому вона не може бути реалізована як досягнення індивіда, а лише як церковна і соборна подія” [3, 11].

Як зауважує український священник С.Палько “людина має пряме відношення до Бога і світу, розвиваючи образ Божий в собі, який втратила через гріхопадіння, ласку і благодать, зусиллям самовдосконалення, яке супроводжується внутрішньою боротьбою, сумнівами, стражданням, пошуків правди. Будучи створеною в процесі першопочаткової метафізичної зміни, людина змінна, знаходиться в постійному становленні, вдосконаленні” [10]. Таким чином, сутність людини складає певна антиномія: з одного боку, людина потенційно є досконалим творінням Божим, оскільки створена за образом і подобою Бога, а з іншого, вона повинна відтворювати в собі цю досконалість, природність якої було втрачено через гріхопадіння.

Отже, сутність життя окремої людини, як і людської історії полягає в необхідності повернення образу Божого, як говорив преп. Макарій Великий “набуття своєї душі”. Цей процес, як уже зазначалося, тісно пов’язаний із такою категорією християнської антропології як “благодать”, тобто можливий лише у лоні Церкви. Відповідно, в світі, за християнським віровченням, діють два протилежні процеси: розпад, деградація та смерть як наслідок відпадиння від Бога та оновлення і спасіння як наслідок дії божественної благодаті. Терезами цих процесів виступає людина.

Покликання людини звершується не лише в особистісному спасінні а і в участі в обоженні всього тварного суцього. Через людину-християнина поступово весь світ наповнюється благодаттю і, в такий спосіб, відбувається звільнення від рабства гріха (Рим. 8:21). Це основне покликання людини до співробітництва з Богом та здійснення задуму Бога про людину. Як зауважує богослов В. Лоський: “Ми відповідальні за світ. Лише через нас космос як продовження нашого тіла може сприйняти благодать” [5, 241–242]. Сучасний український релігієзнавець та богослов Т.Борозенець пояснює: “Як більш досконала розумно-вільна сутність людина покликана удосконалити все тварне суще, тобто в собі і через себе об’єднати всі тварні суцї в єдине гармонійно впорядковане ціле, у відповідності до всеудосконалюючої діяльності самого Бога, як абсолютного Царя і Владики усіляких, за Його допомогою та сприянням” [1, 91].

Немалозначущою у цьому процесі виступає категорія часу. Проводячи аналіз текстів Біблії, праць Отців Церкви та сучасних богословів, ми доходимо висновку, що сучасний світ постає досить суперечливою ареною для духовного подвигу. Сучасна людина має у власному розпорядженні досить вагомий інструмент – самодостатність. Самодостатність не як синонім егоїзму, а як

розвинену здібність до саморефлексії, здібність усвідомлювати себе – свої прагнення, досвід, свободу, любов та здійснювати їх усвідомлено. Сучасна людина у власному виборі меншою мірою залежить від природних якостей – темпераменту, характеру і значно більше керується власною волею. Таким чином сучасна людина усвідомлено здійснює вибір (для цього вона достатньо інформована сучасним суспільством) і здатна нести за нього відповідальність. Самодостатність є необхідною умовою здійснення істинного християнина. На це вказує і святий Григорій Ниський зауважуючи: “Одному із усіх (людині) необхідно бути вільною і непідкореною ніякій природній владі, але самовласно вирішувати (так), як їй здається. Тому що добродієність – річ непідкорена і добровільна, а вимушене та насильне не може бути добродієністю”. Водночас самодостатність – це великий ризик. Людина не обов’язково, як показує історія, здійснює вибір на користь добра, а, отже, і Бога. В сучасному суспільстві досить багато самодостатніх людей які, між тим, не прагнуть духовного вдосконалення, через що і панує думка про духовну деградацію. В такому контексті особливого значення набуває християнське вчення про свободу волі.

Як зауважувалося вище людина, правильніше буде сказати, людський вибір, її воля тісно пов’язані з космічним буттям. Закцентуємо увагу на тому, що свобода людини починається із її негативного полюсу – здійснення зла*. Оскільки у християнській онтології Бог (Сущє) є “безтілесний та невидимий Дух”, в повноті “Бог всеблагий”, тобто Він єдиний має досконалу любов до всього сущого і в цій любові не має і не може існувати можливості для нелюбові, тобто зла, смерті, руйнації, то закономірно виникає питання: звідки походить останнє? Зло, як стан створеної природи є породженням останньої і розуміється як відсутність добра, тобто відсутність божественної благодаті. На відміну від ангелів, людина не позбавляється образу Божого і, відповідно, через свою діяльність та ментальну сферу самостійно і свідомо творить зло, відхиляючись від волі Божої, Його заповідей. Це неминуче призводить до зміни людської природи – від повного та завершеного “образу та подоби Бога” до неповного “образу” враженого гріхом. Гріхопадіння перших людей розкривається саме в протиставленні власної волі Божественній. Цим актом Адам відділив себе від Бога. Власним вибором він зумовив і зміну людської природи – відірвана від Бога (який є безсмертя та джерело життя), позбавлена можливості прямого спілкування з Ним, людина стала смертною. Наслідком свобідного волевиявлення перших людей є поява на землі нової (створеної людиною, а не Богом) форми життя: життя в хворобах, руйнації та смерті. Рід людський (нащадки Адама), відтак, живе одночасно в двох світах - в створеному Богом, і в створеному людиною середовищі. Це зумовлює специфічний стан людської природи – стан вибору. Свобода волі актуалізує як внутрішню, так і зовнішню діалектику добра і зла – співіснування світу, створеного Богом і Його промислу та світу створеного людиною і наслідків її свідомих дій. І християнське світобачення акцентує увагу на вирішальному впливі людини на космос, а не навпаки. З того моменту, коли людина скористалася свободою волі, якою наділив її Бог, людське буття втратило свою

цілісність, оскільки в ньому співіснують, здебільшого дисгармонійно, дві волі – божественна та людська. Божественна воля є творящою, життєдайною та цілепокладаючою добро. Людська воля є теж творящою, але спрямованість її з самого зародження є двополюсною. З одного боку вона співпадає з божественною і тоді людина стає співтворцем Бога, уподібнюється Йому і в довершеному стані зливається з Ним. З іншого боку в результаті гріхопадіння людська воля спрямована проти Бога і її творчий вимір створює руйнацію і смерть. Вся історія людства є боротьбою цих двох напрямів людської свободи.

Відтак, проблема свободи волі – наріжний камінь як християнської антропології, так і християнської онтології. Найскладнішим у цьому аспекті постає питання про межі людської свободи. Від вирішення його тісно залежить і онтологія світу. Буття створене Богом поза людиною є досконалим і на цій досконалості людина створює бурхливу діалектику добра і зла. Саме тут визначальним постає вагомість ціннісних орієнтацій людини. Православ'я наголошує на тому, що "... істинно вільною є та людина, яка йде шляхом праведного життя та шукає спілкування з Богом, джерелом абсолютної істини... зловживання свободою, вибір хибного, позбавленого моральності образу життя в кінцевому результаті руйнує саму свободу вибору, так як веде волю до підкорення гріху... Ті, хто не бажають розлучатися з гріхом, віддають свою свободу дияволу – противнику Бога, отцю зла та несвободи. Визнаючи цінність свободи вибору, Православна Церква стверджує, що вона неминуче зникає, коли вибір здійснюється на користь зла. Зло та свобода не сумісні" [8].

Підсумовуючи ми можемо зазначити, що згідно християнської антропології людина є вільною, творчою особистістю, яка свідомо здійснює аксіологічні вибори як на суспільному, так і індивідуальному рівнях. Християнська антропологія наголошує на тому, що хибні ціннісні орієнтації є причиною зла не лише на особистісному і соціальному, але і в онтологічному вимірах. В умовах сучасної духовної кризи, яка проявляється найбільшою мірою через невизначеність ціннісних установок в суспільстві християнська антропологія є одним із шляхів збереження основних базових цінностей, за яких людина реалізується як особистість на всіх рівнях свого буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борозенец Т. Теологическая диалектика сущего. Философские главы: Монография. – К. : Изд. ПАРАПАН, 2010. – 252 с.
2. Виговський Л.А. Система та рівні вияву функціонування релігійних цінностей. [Електронний ресурс] / Л.А Виговський. Режим доступу: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/4_2004/articles/stat32.html
3. Володимир Митрополит Київський і всієї України. Місія Православної Церкви на межі тисячоліть // Труды Київської Духовної Академії № 8. – К., 2008.
4. Лоргус А., священник. Методологические проблемы идеи развития / Шестоднев против эволюции. [Електронний ресурс]: Інтерфакс. – Режим доступу:

<http://shestodnev.narod.ru/sbornik/index.html>

5. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. – Издательство: Общество любителей православной литературы им. Святителя Льва папы Римского – 504 с.

6. Мейендорф И., святитель. Творения. – М.: Паломник, 1996. – 228 с.

7. Надольний І.Ф. Соціально-духовний світ особистості як феномен освіти // Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття: Монографія / Серія «Модернізація вищої освіти: світоглядно-педагогічні проблеми». – К.: Педагогічна думка, 2007. – 352 с.

8. Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека. Русская Православная Церковь. Официальный сайт отдела внешних церковных связей. [Электронный ресурс]: Интерфакс. – Режим доступа:

<http://www.mospat.ru/ru/documents/dignity-freedom-rights/ii/>

9. Соціальне самопочуття, настрої та ціннісні орієнтації населення України [Електронний ресурс] / Соціологічне дослідження Інституту соціології НАН України. - Режим доступу:

<http://www.niss.gov.ua/Table/51006/socyolog.htm>

10.Палько С. прот. Антропология як універсальна наука про людину. [Електронний ресурс]: Интерфакс. – Режим доступу:

<http://www.Lviv-orthodox.net.ua/bogoslovia-page:334>.

РЕЗЮМЕ

Т. В. Гаврилюк. Христианская антропология в контексте трансформаций ценностных ориентаций личности.

В статье осуществлен анализ соотношения основных аксиологических установок современного украинского социума и основных положений христианской антропологии. Показано, что в условиях быстрых социальных изменений современности присутствует поливариативность ценностей, что приводит к духовному кризису как личности, так и общества. Делается вывод о том, что христианская антропология является одним из путей сохранения основных базовых ценностей, благодаря которым человек реализуется как личность на всех уровнях своего бытия.

SUMMARY

T. V. Gavryliuk. Christian Anthropology in the Context of the Transformation of Value Orientations of the Personality.

The article presents the analysis of relations between the basic axiological attitudes of the modern Ukrainian society and the basic provisions of a Christian anthropology. It is shown that in times of rapid social change modern present diversity of values, which leads to the spiritual crisis of both the individual and society. The conclusion is that Christian anthropology is one of the main ways to preserve the fundamental values that make people realized as an individual at all levels of their being.

Keywords: axiology, Christian anthropology, values, personality.

